

NYOLCAS ÉVEK A HUSZADIK SZÁZADI MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN

Intellektuális játék vagy szokatlan, de tudományosan értékelhető elemzési szempont a történész számára, ha napjaink perspektívájából a 20. század négy, nyolcas számjegyre végződő évének eseményeit hasonlítja össze? Nyilván hat a történészre is a kerek évfordulók sajátos, a politikát és a közgondolkodást a tudománynál intenzívebben mozgósító hatása, a kerek számok mérlegkésztítésre, elemzésre, a jelen és a múlt összekapcsolására készítenek. Érdekes emlékezetpolitikai forrás lehet például fontos események kerek évfordulóira készült megemlékezések összehasonlítása: hogyan elevenítette fel a politika, a közgondolkodás, a tudomány e nyolcas évek emlékét 5, 10, 20, 25, 50 év távlatából. Egyáltalán: mi az, ami egy-egy nevezetes, nyolcas számjegyre végződő évből az adott jelenek perspektívájából kiemelkedik vagy elhalványul. A magyar történelemben a nyolcas számjeggyel végződő évek különben érdekes módon igencsak gazdagok sorsfordító eseményekben, gondoljunk csak néhány példára, így 938-ra (a kalandozások során elszenvedett vereség, 1038 (Szent István halála), 1568 (tordai országgyűlés, drinápolyi béke), 1688 (Nándorfehérvár bevétele), 1848, 1868 (horvát–magyar kiegyezés), 1908 (a *Nyugat* indulása) és a *Nyolcak* festőművész-csoportosulása is megemlíthető, még ha ez utóbbi nem is évszámot jelent. Ez lehet az egyik értelme a nyolcasok számbavételének: mi a fontos a 21. század második évtizedének végén 1918, 1938, 1948, 1968 eseményeiből?

Kiindulhatunk abból, hogy a polgári Magyarország születési évének tekinthető 1848 óta 20–25 évnél nem tartottak tovább a konszolidáltak nevezhető periódusok, és legalább öt fontos, fordulópontnak nevezhető év 8-as volt. 1918 a szétesés, a tragédia, a válság és a rövidéletű remény éve, a „kizökkenő idő”, a történelmi pillanat, amikor évszázadokon át megváltozhatatlannak tűnt államjogi keretek, társadalmi struktúrák, szokásrendszerek omlanak össze. A vér, könny és remény hónapjait Hatos Pál a gondos forráskritikával elemző történész és a gazdag megjelenítési eszközrendszert mozgósítani képes szépíró módszereit egyesítve a szelíd ironiájú és megkérdőjelezhetetlen humanizmusú mai értelmiségi habitusával tárja elénk. 1938, a hosszútávúnak hit konszolidáció utolsó békeéve eseményeinek összefoglalása más ábrázolásmódot követel: Romsics Ignác igen világos szerkezetű esszéje tüpontosan vázolja fel az év magyarországi viszonyait meghatározó nemzetközi körülményeket és az év fő belpolitikai témáit. Szóhasználata, megfogalmazásmódja ugyanakkor a visszatekintve vihar előtti csendnek is minősíthető év feszültségforrásait is jól láttatja. Így például azt, hogy a módosított választási rendszer a szésojboldali politikai irányzatokat juttatja a korábbinál kedvezőbb helyzetbe. 1948 a magyar kollektív

emlékezetben egy újabb alapvető átrendeződés éve, Ö. Kovács József írása azonban ezt erőteljesen cáfolja. Gyarmati György többször kifejtett véleményéhez hasonlóan szerinte is már 1945-ben kezdődik az akkor még leplezett kommunista diktatúra; 1948 jelentősége abban áll, hogy a kommunista és a szociáldemokrata párt kikényszerített egyesülésével a leplezetlen diktatúra időszaka kezdődik. Meggyőzően bizonyítja az írás, hogy a korszak legalapvetőbb társadalomtörténeti kérdése a föld tulajdona és használata volt. Ebből a perspektívából nézve pedig korántsem 1948, hanem 1945 a fordulat éve.

1968 értelmezése talán a legnehezebb, a legkomplexebb a négy év közül. 1967 szilveszterén a koccintók aligha gondoltak arra, hogy az új év során a hidegháborús világ mindkét pólusán elszabadulnak a szenvedélyek. 1950-ben születtem, az érettségire készülve nem éreztem magam a mára kutatási témává érett 1968-as, utólag „nagyak” minősített generáció tagjának. Horváth Sándor elemzése az 1968-as identitás fő elemének a sokszínű kulturális tevékenység kibontakozását tartja, annak ellenére, hogy mint bevezetőjében jelzi, *„Magyarországon 1968 politikai szempontból elsősorban az új gazdasági mechanizmus januári bevezetését és az ehhez fűzött reményeket, valamint a »prágai tavaszra« adott katonai választ, az augusztusi csehszlovákiai bevonulást és az ebből fakadó mérhetetlen csalódást jelentette.*” E generáció tagjaként tapasztaltam tézise igazságát: 1968 kiemelkedő jelentőségű esztendő az 1958 és 1973 közötti időszakban, mind Keleten mind Nyugaton az akkori tinédzserek és 20–25 évesek a poltikai szerepvállalás új, minden autoritást megkérdőjelező formáit alakítják ki. E generáció számos tagja valóban önálló entitásként, a civil társadalom reprezentánsaként jelentkezett és vállalt szerepet 1989/90 bonyolult folyamataiban is.

Valamennyi írás törekszik a nagy történeti folyamatok és a mikroszintű fejlemények párhuzamos megjelenítésére; nehéz lenne olyan családot találni Magyarországon, amelynek életében ne jelentettek volna törést vagy legalábbis érdemi változást ezek az évek. A fontos nyolcas évek sora folytatható: 1978-at gyakran hívják (a széleskörű nemzetközi és hazai elismerés okán) Kádár János legjobb évének, 1988 minősíthető a Kádár-korszak lebontása első évének, 1998-ban alakul meg az első FIDESZ-kormány, 2008-ra a gazdasági válság miatt emlékezünk.

Milyen gondolatokat ébreszthet a huszadik század nyolcas éveinek mérlegelése a történész olvasóban? A válaszhoz lépünk ki a szakma szabályai szabta keretektől, és Rosta Erzsébet munkái segítségével hívjuk segítségül a számmisztikát. A nyolcas igen gyakran a befejezettség, az utolsó ítélet száma, de értelmezhető a megújulás jelképeként is, hiszen Krisztus a nyolcadik napon támadt fel, a zsidóknál a fiúgyereket nyolcnaposan metélték körbe, ez történt Jézussal is. Ha más kultúrákra tekintünk, az ősi kínai mitologikus elképzelésekben az égnek nyolc tartóoszlopa van, az indiaiak szerint világmindenségünkre nyolc elefánt felügylet, és a nyolcszögletű falosz nyolcfajta ölelésben adhat gyönyört.

A múlt és a múlt egyes eseményeit történetekké formáló történelem között tehát számos úton mozoghatunk. Múltértelmezéseink során a számunkra magán-

emberként, egy kisebb vagy nagyobb csoport tagjaként fontos kérdésekből indulhatunk ki és kereshetünk értelmezési keretet. Ez a kérdés pedig nem feltétlenül a nagypolitika egy-egy kérdése, hanem magán-, mikrotörténelmünk dilemmája. Apró kisebbség az, amely a tudományhoz fordul ilyen esetekben útmutatásért, sokkal többen mérlegelnek vallásos vagy politikai hitvallásuk alapján, vagy a misztika sokarcú világához fordulnak segítségért. A tudomány rideg racionalitáson alapuló világa sem nélkülözheti a sokirányú ihletettséget, miért is ne gondolkozzunk el a számok hatalmán?

ATTILA PÓK

DATES WITH EIGHTS IN TWENTIETH-CENTURY HUNGARIAN HISTORY

This short introductory text ponders about the possible interpretations of the years ending in an 8. It is remarkable that since 1848 at least five '8-er years' were of great significance in Hungarian history: 1918, the end of World War One and a revolution, 1938, the most successful year between the two World Wars, 1948, the year of the communist takeover, 1968, the year of the introduction of a market-oriented economic policy and involvement in the invasion of Czechoslovakia. 1988 brings about the beginning of the dismantling of the Kádár-regime. It concludes by referring to some myths involving number 8 and suggests that occasionally serious scholarship can also address the power of numbers.

